

ZEMPLÉNYI FERENC: EGY MAGYAR JEZSUITA EMBLEMATIKUS: HAJNAL MÁTYÁS

Talán félrevezető Hajnal Mátyásról, mint emblematikusról beszélni – ő csak fordító volt, aki átvett egy sorozat rézkarcot latin subscriptiókkal és magyarra fordította azokat. Ennek ellenére érdekes lehet számunkra, mert műve alig ismert az emblemairodalom kutatói számára, mert nagyon fontos képviselője a magyar emblemairodalomnak, és végül, de nem utoljára, művének eredeti költői szépsége miatt is.

Nem volt eseménydús élete. ¹ 1578-ban született, 20 éves korában a Jézus Társaság tagja lett, különböző helyeken tanított Ausztriában és Magyarországon – Zágrábnál messzebb nem jutott. A Pázmány Péter bíboros körüli csoporthoz tartozott, a magyar ellenreformáció aktív harcosaihoz, amely erőfeszítésben nagy része volt az ország nádorának, Esterházy Miklós grófnak is, akinek udvarában Hajnal élete nagy részét leélte. Ő térítette meg a nádor mindkét feleségét a katolikus hitre. Úgy tűnik, később vált íróvá, kis könyvét, amely mai hírének egyedüli forrása, 50 éves korában írta. Művét pártfogója feleségének, az általa korábban megtérített grófnőnek ajánlotta.

A mű címe: *Az Jesus szívét szerető szíveknek ajtatosságára szíves képekkel kiformaltattott és azokról való elmélkedésekkel és imádságokkal megmagyaráztatott könyvecske.* ² Két kiadása jelent meg, az első 1629-ben Bécsben, a második, valamelyest javított és bővített kiadás, 1642-ben Pozsonyban. Hajnal 1644-ben halt meg. A rézkarcok, amelyeket felhasznált, jól ismertek és nagy népszerűségnek örvendtek, különösen a jezsuiták között. A 18 rézkarcból álló sorozatról van szó, melynek alkotója Antoon Wiericx (†1624), címe: „Cor Jesu amanti sacrum”. Ahogy Hajnal bevezetésében elmondja, (és valószínűleg igazat mond), ³ a képeket egy könyvüzletben találta (nagyon valószínűleg Bécsben) és meditációkat írt rájuk. A második kiadás története valamelyest különböző.

Wiericx rézkarcai, mint köztudott, különböző nyelveken is megjelentek fordításban. ⁴ Az első ezek közül 1624-ben jelent meg: „Vis amoris Jesu in Hominum cor-

---

¹ IPOLYI ARNOLD: *Bedegi Nyári Krisztina 1604–1641*. Budapest, 1887. – HOLL BÉLA: *Régi Magyar Költők Tára*. 7. kötet. Budapest, 1974, 476–75.

² Szíves képekkel – természetesen szójáték.

³ HOLL BÉLA, *op. cit.*

⁴ ADOLF SPAMER: *Das kleine Andachtsbild vom XIV. bis zum XX. Jahrhundert*. München, 1930, 151–153. – MARIO PRAZ: *Studies in 17th Century Imagery*. Rome, 1963, 152–4. – BARBARA KIEFFER LEWALSKI: *Protestant Poetics and the Seventeenth Century Religious Lyric*. Princeton N. J., 1979, 194–5, 469.

da singularis" szerzője Jean Messenger, amelyet egy francia fordítás követett két jezsuita szerzetestől, Etienne Binet-től és Etienne Luzvic-tól, 1626-ban és 1627-ben ismét: „Le coeur devot. Throsne Royal de Jesus Pacifique Salomon.” Wiericx tanítványa, Martin Baes két további rézkarcral gazdagította a Binet-Luzvic kiadást, az emblémák számát 20-ra növelve. A képeket a két jezsuita háromrészes meditációkkal kísérte. A Binet-Luzvic szöveget fordította latinra ismét egy jezsuita, Charles Musart, még ugyanabban az évben, 1627-ben, a következő címmel: „Cor Deo devotom, Jesu pacifici Salomoni Thronus regius”. Ezt a latin változatot használta Hajnal második, 1642-es kiadásához, átvette a két új rézkarcot is. Mindazonáltal nem használta fel a szöveget – meditációit ő maga írta. Valószínűleg elfogadhatjuk legújabb kiadójának, Holl Bélának óvatos magyarázatát: ⁵ Hajnal valószínűleg talált egy sorozat Wiericx emblémát, amelyekkel összeállította könyvét, mielőtt a Binet-Luzvic szöveggel találkozott volna, amelyet így csak a második kiadásban tudott felhasználni. Az eredeti mű népszerűségére néhány további adat: 1626-ban és 1627-ben két flamand kiadás jelent meg (az első névtelenül, a második egy jezsuitától), 1634-ben pedig egy angol. Később egy további flamand és több német kiadást ismerünk.

Meglepő a Wiericx-rézkarcok népszerűsége jezsuita körökben. Mindazonáltal könnyű megértenünk ezt a tényt. Az embléma a jezsuita propaganda kedvelt eszköze volt. A teljes embléma-irodalom kb. 1/5-öd része a rend műve volt. ⁶ Részben a műfaj didaktikussága vonzotta őket – ugyanakkor ez a népszerűsítő tendencia szerepet játszott a műfaj felbomlásában is. A Wiericx-rézkarcok semmilyen módon nem nevezhetők bonyolultnak. Nincs is szükség az inscriptiora, hogy megértessék, kölcsönös vonatkozással egymásra és az allegorikus képre, a mű bármely, talán túlságosan is rejtett jelentését. Ez a népszerűsítő fejlődési irány, mint lehetőség, a műfajban magában rejlik. A hermetikus zártság és intellektuális concetto ellenére is végig szükség volt az ismert és otthonos dolgokra való hivatkozásra, ezek felidézésére és ezt az igényt csak erősítette hatásosabb propagandára való törekvés. A „Cor Jesu amanti sacrum” meglehetősen nagyszámú jól ismert régi képet, képzetet, hagyományt tartalmaz, amelyek mondanivalóját azonnal nyilvánvalóvá teszik és sikerét biztosítják.

A sorozat alapvető témája a szív-motívum. Az emblematis irodalomban a késői XVI. században tűnt fel a protestáns Gerogette de Montenay néhány emblémájában. A XVII. században használata gyakoribbá vált, még mielőtt St. Jean Eudes és St. Marguerite Alacocque bevezették volna Jézus szívének kultuszát. Néhány ilyen vonatkozású emblémagyűjtemény: Daniel Cramer: *Emblemata sacra* (1624), Johann Mannich: *Sacra emblemata LXXVI* (1625), Benedikt van Haeften: *Schola cordis* (1629)⁴ stb. Különösen a van Haeften gyűjtemény áll közel Wiericx-hez, ha nem

⁵ HOLL BÉLA, *op. cit.* 483.

⁶ PETER M. DALY: „Shakespeare and the Emblem: The Use of Evidence and Analogy in Establishing Iconographic and Emblematic Effects in the Plays”. In: *Shakespeare and the Emblem. Studies in Renaissance Iconography and Iconology.* (Ed. FABINY TIBOR) Szeged, 1984, 157.

is ikonográfiailag, de mindenestere programjában. Mindkettő alaptémája a lélek misztikus útja a megtisztulás és megvilágosodás állomásain át az Istennel való egysüléssé, és még az egyedi lapok témái is némileg hasonlóak: a nyilak által megsebesített szív, az Isteni Szeretet amint egy hárfán játszik Anima szívében (Wiericx képen ez is sokkal egyszerűbben jelenik meg: a gyermek Jézus játszik hárfán a szívében.) A szív természetesen az emberi szív. Érdekes kérdés, mennyiben előlegezi a szívnek ez a kultusza Jézus szívének a kultuszát.

A Hajnallal foglalkozó kritika szinte egyhangúan benne látja Jézus szíve kultuszának egyik legelső képviselőjét.⁷ Csak Holl Béla tiltakozott igen helyesen, rámutatva, hogy Hajnalban nyoma sincs a Szent Szív kultuszának, mint Krisztus személyisége synechdochikus hordozójának.⁸ Másrészt azonban talán maga Holl is nagyon messze megy az ellenkező irányban, mert valójában van összefüggés a Szent Szív témával a könyv első meditációjában, annak címében: „Az első szívről”, és szövegében is: „Azért a Te Üdvözítőd Jézusod szívének is tüze az ő szívet szüntelen az ő szent Atyja előtt függesztve tartotta mennyekben” – és természetesen van ilyen összefüggés magának a könyvnek a címében is. Holl ugyan megpróbálja megmagyarázni Hajnal kötőjel-használatát a második kiadás címében: „A Jézus szívet-szerető” stb.,⁹ de nem vette figyelembe azt a tényt, hogy minden lap tetején fejléceket találunk, amelyben az ékezet az é-n világosan kivehető: „A Jézus szívet-szerető”, ami egyértelmű. Az első kiadás fejléceiben pedig a következőket olvassuk: „Jesus urunk Szívről”, ami szintén egyértelmű – és abban a bizonytalan, bár lehetséges esetben, hogy a fejlécek nem a szerzőtől származnak, még mindig biztos jelei annak, hogy néhány kortárs olvasó már akkor úgy olvasta a könyvet, mint ami a Szent Szívről szól, vagy amelynek köze van a Szent Szívhez. Jézus szívének témája nem a 17. századból eredt. Visszavezethető a középkori ájtatosságához. A hagyomány legalábbis Clairvaux-i Szent Bernáthoz köthető, amikor Jézus Legédesebb szívéről beszél („Cor Jesu dulcissimum”):

Ó, mily jó és vidám dolog ebben a szívben lakozni. E templomhoz, a szentélyek e szehtélyéhez, a testamentum eme területéhez fogok imádkozni, s az Úr nevét fogom dicsérni... Ezt találok tehát a te s az én szívemben, legédesebb Jézusom. Téged mint istenemet foglak imádni: csak engedd könyörgéseimet tudásod szentélyébe, szíved mélyébe vonjál be engem teljesen... Tisztíts

⁷ ZÁDORI JÁNOS: *Jézus Szíve ájtatosságának története*. Budapest, 1878. – BRISITS FRIGYES: Előszó (Hajnal Mátyás *id. m.* Budapest 1932) – RÓRAY GYÖRGY: „Misztika az ellenreformáció magyar irodalmában”. *Katolikus Szemle* 1937, II, 654.

⁸ HOLL BÉLA: „Hajnal Mátyás elméledő könyvének versci”. In *Irodalomtörténeti Közlemények* 1970, 519.

⁹ HOLL BÉLA: *Régi magyar költők tára*. 482. – A Holl által ily módon értelmezett cím grammatikailag sem nagyon értelmes. A probléma mindössze abból áll, hogy a címlap nagybetűin semmiféle ékezet nincs kitéve.

meg, hogy általad megtisztulva teljesen tisztán léphessek hozzád és érdemes legyek arra, hogy életem minden napján a te szívedben lakozzam.¹⁰

Szent Bernát után különösen miszticizmusra hajlamos XIV. és XV. századi német apácakolostorok használták fel a Szent Szív ábrázolásait. Gyakran ábrázolták átszűrva lándzsával, tövissel koronázva, vagy körülvéve az *arma Christi*-től. Ismerünk ábrázolásokat, amelyek összehozzák a szív-motívumot a gyermek Jézus alakjával. Egy felső-rajnai festő képén (1450–60 körül, most Münchenben) a gyermek Jézus a szív közepébe helyezett kereszt előtt áll. ES mester egy híres rézmetszetén (1467 körül) a gyermek Jézus egy a kereszt előtt elhelyezett szívben áll, kezében egy fölirat: „Aki Jézust a szívében hordozza, azé lesz minden időre az örök béke.” Egy Lucas Cranach-tól származó fametszetén (1505) a keresztre feszített Krisztus egy szívben látható, amelyik egy pajzson van, a szív koronát visel és lángol.¹¹

Ezek a motívumok fontosak, mert Hajnal könyvében, tehát Wiericx rézkarcain, megtalálhatók a gyermek Jézus és a lángoló szív motívumai. A szív-motívumban találkozunk a vallásos és a szerelmi szimbolika. Az érzelmi élet synechdochikus jelképe mindig a szív volt a klasszikus antikvitástól kezdve. Minden európai nyelvben hétköznapi, állandó, megkövesedett metaforává vált, amelyet már észre sem veszünk. A lángoló szív, mint a különleges szerelem, a szenvedély metaforája már ismert, legalábbis a 17. század aránylag korai trubadúrjaitól kezdve, tehát jóval későbbi, látványos petrarkista diadalútja előtt:

Can me mis al cor la flama
de leis que'm fetz estar len

– írja Bernart de Ventadorn, és Raimbaut d'Aurenga:

Mas dinz lo cor m'art et acora,
E no m'en pot valer mezina
Ses vos...¹²

A szív az irgalom attribútuma a XIII–XIV. századtól kezdve (Giotto a padovai Scrovegni-kápolnában, Andrea Pisano a firenzei keresztelőkápolnában). Reneszánsz ábrázolásokban a lángot is ott találjuk (pld. Altdorfer egy festményén: az irgalmas

¹⁰ KARL KÜNSTLE: *Ikonographie der christlichen Kunst*. Freiburg im Bresgau, 1928, 615–8.

¹¹ KÜNSTLE *op. cit.* – SPAMER *op. cit.* – GERTRUD SCHILLER: *Ikonographie der christlichen Kunst*. Gütersloh, 1968. – ENGELBERT KIRSCHBAUM: *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Rom–Freiburg–Basel–Wien, 1970, 2, 250–1.

¹² Ld. GLYNNIS M. CROPP: *Le vocabulaire courtois des troubadours de l'époque classique*. Genève, 1975. 254–64.

ság allegorikus alakja gyerekektől körülvéve egy lángoló szívet tart kezében.) A szerelem attribútuma is lehet.¹³

Megtaláljuk népszerű „Amor vincit omnia” emblémákon is.¹⁴ Természetesen ezek a vallásos és humanista témák együtt találhatóak meg a jezsuita – sőt általában a manierista és barokk művészetben. Az extázisnak csak egy nyelve van, akár misztikus unióról, akár szerelmiről van szó, és igen természetes, hogy a kettő nyelvi kifejezése találkozik. Éppen ezért alig lehet megérteni azokat a tudósokat, akik szinte mindig bizonyos rosszindulatú álszentséggel veszik tudomásul a szerelmi frazeológia jelenlétét az ellenreformáció misztikus irodalmában és művészetében. Az ellenreformáció itt, mint oly sok más esetben is, csak a középkor közvetlen folytatása.

A jezsuita művészet nem szorítkozott humanista vagy antik elemekre. „Az Énekek Énekéhez fordultak és bibliai igazolást találtak az evangéliumokban (Lukács XXIV. 32. »Nemde a szívünk lángolt mibennünk, míg az úton beszélt és feltárta előttünk a hírt.«) az (isteni) szerelemmel lángoló szívre.”¹⁵ A lángoló szív jezsuita szimbólummá is vált, Loyola egyik attribútumává. A szív ajtaján való kopogtatásnak ugyancsak nagy bibliai hagyománya van – Énekek éneke és jel. 3.20., – kedvelt témája volt sienai Szent Bernardinónak is. Egy 1300 körül íródott költemény következő módon fogalmazza ezt meg:

A szíveden kopogtatok

...
Nyisd ki én kedvesem és engedj be engem¹⁶ (V.ö. 1. ábra)

Mario Praz részletesen elemzi a hellenisztikus, alexandriai Erósz átformálását a gyermeki Jézussá.¹⁷ Wiericx metszetein a szív útjának alacsonyabb állomásain láng nélkül, később lánggal – és a gyermek Jézus együtt található, a kecsesség és bensőségesség, dolcezza atmoszférájában, ahol a bűn és csábítás fenyegetését szinte elsöpri a pozitív érzelmek áradása. Ezt még hangsúlyozza a szív alakjának kompozíciós szerepe, amely szükségszerűen mandorla-alakként működik, különösen azon a képen, ahol az (önmagában is hagyományos) rózsafüzér is jelen van. Mindazonáltal a petrarquista elem rejtve marad a képek mögött, egyetlen eset kivételével: a kép aláírásában, amelyen Krisztus nyilakat lő a szívre, a következő vers áll:

Procul, procul hinc libido:
Nam caelestis hic Cupido
Vincet ignes ignibus.

¹³ GUY DE Tervarend: *Attributs et symboles dans l'art profane 1450–1600*. Genève, 1958, 102–3.

¹⁴ JAMES HALL: *Dictionary of Subjects and Symbols in Art*. London, 1974, 146.

¹⁵ LEONARD FORSTER: *The Icy Fire. Five Studies in European Petrarchism*. Cambridge, 1969, 47.

¹⁶ SPAMER *op. cit.* 16.

¹⁷ PRAZ *op. cit.*

Tekintve, hogy a petrarkista antitézis nem volt általános a kor magyar költészetében, Hajnal, aki máskülönbén hűségesen fordított, itt nem tudta utolérni az eredeti szöveget és a „caelestis Cupido” (égi Cupido) kifejezéstől megriadt:

Távol jár itt a bujaság,
Mert a mennyei kívánság
Ég nagy lángolásokkal.

(2. ábra)

Mostanáig az egyes metszetek alapjául szolgáló ikonográfiai hagyományról beszélünk és arról, hogy hogyan használta ezt fel a jezsuita propaganda. Forduljunk most Hajnal művéhez. Emblémáinak egy érdekes vonása az, hogy kihagyja az inscriptiot. Könnyen teheti ezt meg, mert az inscriptiok már az eredeti metszetekben is elvesztik súlyukat, egyszerű címekké válnak, pl. látjuk is metszeten Krisztust, amint kisöpri a szívet: „Iesus cor expurgans”.¹⁸ Itt már az eredeti háromrészes embléma-struktúra felbomlásával találkozunk.¹⁹

A mű szerkezetében eltérés mutatkozik a két kiadás szövege között. Mint már említettük, a második kiadásban Hajnal átvette Martin Baes két további rézmetszetét és írt hozzájuk két meditációt is. Ezen szövegek szépsége ellenére úgy tűnik, hogy a mű szigorú szerkezete valamelyest megsínyli fölvetelüket (pl. a „Dedicatoria” motívuma: „No hív és jámbor szolgál, mivelhogy kevésen voltál hív, nagyobbakra helyeztetlek tégedet. Menj bé az te Uradnak örömébe, mikor bényelettel az feneketlen dicsőségnek fényességében, mint a hal az tengerben, mikor az Isten tebenned és te az Istenben leszesz” – e motívumot Hajnal már megismételte tökéletes hatással utolsó, 18. meditációjában. Így fölösleges, hogy újra visszatér a 19-ben.)

Végülis a szív már megkoronáztatott – nincs szükség semmi továbbira. A Mennyei Jeruzsálem az eredeti kiadás 18. meditációja után tökéletesen zárta a kis könyvet egy *eszkatológikus* látomással, azt az egyéni lélekre vonatkoztatva, retorikus kérdéssel fejezve be a művét:

„Kicsoda nem kívánkoznék tehát ott lakozni, mind az békességért, mind az boldogságért, mind az örökkévalóságért, és az Istennek szent színe-látásáért?” Mindennek ellenére, a 19. meditációban egy szinte panteisztikus neo-platonista metafizikát találunk, amely ritka a jezsuita körökben, és a 20-ban a Bárány házasságának mélyen érzett líráját. Mégis hajlamosabb vagyok az eredeti, 18 meditációból álló sorozatot zárt, önmagában megálló teljes műegésznek tekinteni. (Még egy szó a második kiadásról: a jó minőségű rézmetszeteket aránylag primitív fametszetek váltották fel: nyilvánvalóan a kor magyar könyvkiadási körülményei nem voltak ugyanazon a színvonalon, mint a bécsiek.)

¹⁸ PRAZ *op. cit.* 153.

¹⁹ Az embléma háromrészes szerkezetének és e szerkezet felbomlásának jó összefoglalását ld. PETER M. DALY: *Emblem Theory*. Nendeln/Lichtenstein 1979.

A 18 meditáció a „via purgativa, illuminativa és unitiva” sorozatát ábrázolja, az út végén a szívet Jézus koronázza meg. Mind a háromhoz hat-hat meditáció tartozik (kivétel az első csoport, mivel az első meditáció tartozik (kivétel az első csoport, mivel az első meditáció valamelyest különböző, és Krisztus lángoló szívéről beszél, annak hatalmáról, hogy a kegyelembe emeljen föl minket).

Holl hangsúlyozza Hajnal lekötelezettségét a kortárs teológiának, Bellarminnak és Molinának.²⁰ Fő témája az isteni kegyelem működése, Bellarmin nyomán megkülönböztetve gratia praeveniens-t, cooperans-t és efficans-t.

Midőn tudnia illik legelőször is az Isten az ő minden érdemünkön malasztjával serkengeti a lelket zörgetvén bűnös szívnek ajtaján és fölébresztvén őtet az ő álmos ágyából; azután megvilágosítván elméjét, megösmerteti véle az ő vétkében lévő undok és veszedelmes állapotát. Harmadszor felgerjesztvén akarátját is, megutáltatja és megverteti véle a bűnnek rútságát és felékesítvén szívet jóságos cselekedetnek mint valami szép virággal, maga belé száll, mint király országában, holott leülvén, országol, tanét vigasztalásokkal, próbákkal, csodálatos módokkal, mulatoz az lélekkel, valamit végtére kiszólván őtet ez árnyékvilágból és bevívén az maga örömének dicsőséges házában, ott hervadhatatlan koronát helyeztet fejében.

Holl a 8. és 10. meditációkban a „gratia sanctificans” működését látja, a 11-től kezdve a „charitas infusa”-ét. Számára a leglényegesebb a lélektani folyamat.

Hajnal, mint emblematikus, csatlakozik a jezsuita emblematika egy, az 1620-as években kialakuló új típusához:²¹ emblémáit, mint a formális jezsuita meditáció első részét az ún. *compositio loci*-t helyettesíti. Az első emblémagyűjtemények, amelyekben ez a fúzió végbement, Antoine Sucquet: *Via vitae aeternae* (1620) és Hermann Hugo: *Pia Desideria* (1624) voltak.²² A képek ebben az értelemben – a formális meditáció egyik alkotórészeként – való felhasználása elsősorban a jezsuita emblematikában vált otthonossá. Hajnal műve ennek a speciálisan jezsuita meditációs szerkezetnek, embléma és meditáció egyesítésének európai viszonylatban is igen korai példája.

Az embléma ilyen felhasználása Hajnalnál az inscriptio elhagyásával jár. A fennmaradó kétrészes szerkezetet, a képet és az epigrammát teszi a formális jezsuita meditáció kiinduló pontjává. A meditáció a 16–17. századi vallásos gondolkodás, hitelet és művészet alapvető fontosságú eszköze. Loyola Ignác kidolgozta a meditáció

²⁰ HOLL BÉLA: „Hajnal Mátyás”. 520–21.

²¹ KARL JOSEF HÖLTGEN: Előszó Henry Hawkins *The Devout Hart* 1634 facsimile kiadásához, London, 1975.

²² LUIS L. MARTZ: *The Poetry of Meditation. A Study of English Religious Literature of the Seventeenth Century*. New Haven-London, 1969. – HELEN GARDNER: „Introduction”. In JOHN DONNE: *The Divine Poems*. Oxford, 1952.

jezsuita formájának szabályszerű szerkezetét is. A meditáció a lélek három erejének, a megértésnek, az emlékezésnek és az akaratnak a mozgósításával, ami a Szentháromság három személyének felel meg, a szellemet és az akaratot a szent érzelmek és elhatározások felé vezeti. Részei Loyola Ignác szerint egy rövid bevezető és egy colloquium. Az első prelűdöt hívják *compositio loci*-nak: a képzelet szemeivel láttatni akár egy helyet, „akár, ha a meditáció láthatatlan dologról szól, mint pl. a bűn, egy helyzetet”, a meditáció a *Pater noster* vagy az *Ave Maria* elmondásával zárul. Tehát az első prelűd, a *compositio loci* az, amelyet Hajnalnál éppúgy, mint az 1620-as évektől kezdve más jezsuita emblematikusoknál is, a kép pótol. Kielégíti emblémának és meditációnak ez az egyesülése a jezsuita igényt mind a didakszis iránt, mind pedig a vallás dolgainak mentől érzékletesebb átélésére és átéreztetésére irányuló szándékukat.

Érdekes, hogy Hajnal Máttyás meditációinak szoros kapcsolatát a formális jezsuita meditáció szerkezetével és gyakorlatával az eddigi kritika nem nagyon vette figyelembe, Brisits Frigyesnek egy rövid és általános, minden részletet mellőző megjegyzésén kívül.²³

---

²³ BRISITS FRIGYES: Előszó Hajnal Máttyás művének 1932-es kiadásához, 6. old.

Iesus szív aytaján zörget
 Halgat és tirkon fülsiget
 Az szív feleletire.
 Kelly fel és nisd meg aytodat
 Kézfűlly s' ékesich magadat
 Mátkádjövetelire.

HAR-

Elég **J**esus meg sebhettél
 Elég mert mind által vertél
 Már tűzes nyilaiddal.
 Távól jár itt a' bújafág
 Mert a' mennyei kívánfág
 Egh nagy lángoláfokkal.

NE-